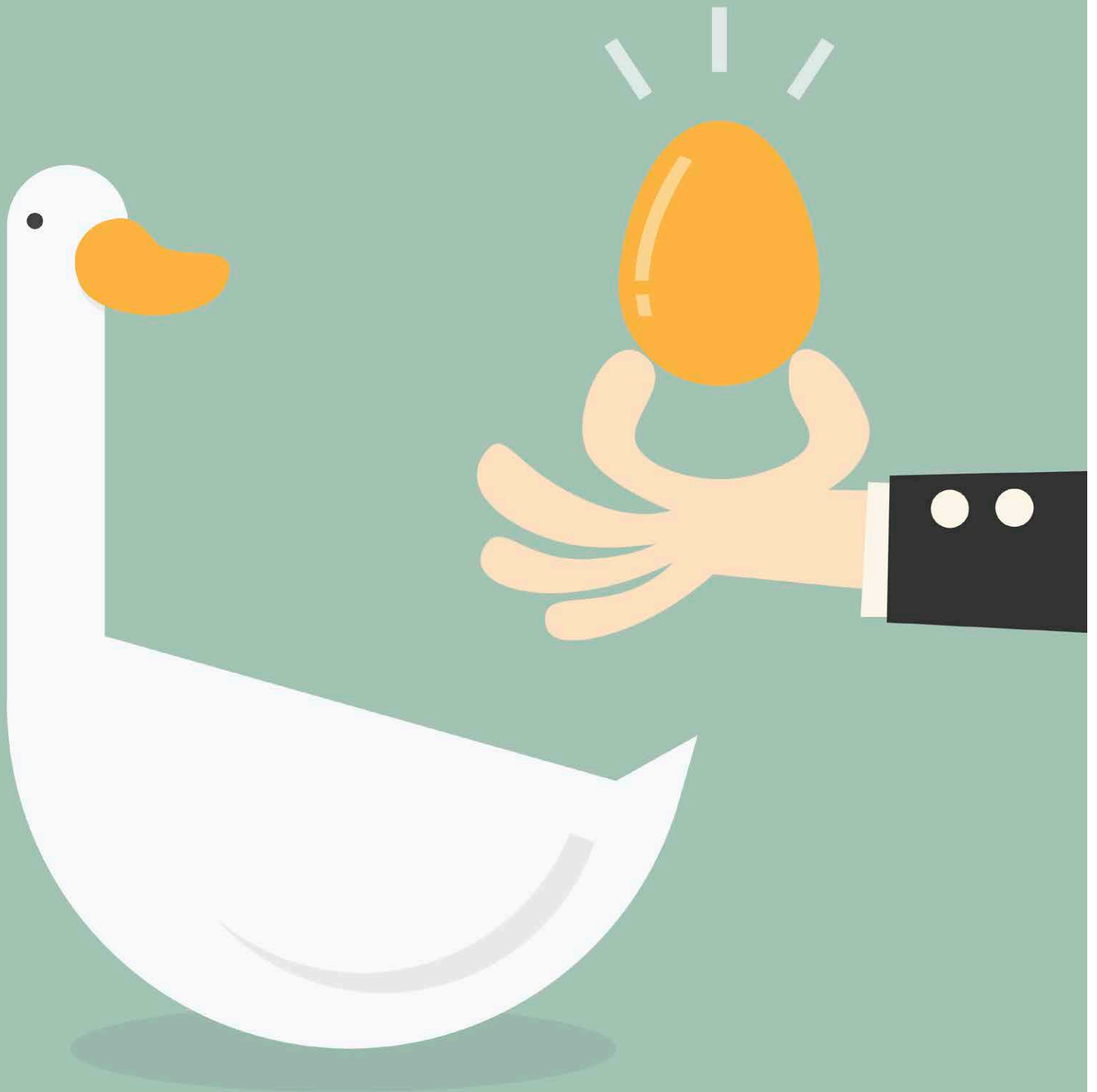

SAMFUND

GÅSEN

og dens gyldne æg

Tidligere på året udgav jeg en bog med titlen 'Gåsen med de gyldne æg', som blev omtalt i TendensEssens i den seneste udgave af TID & tendenser. Bogen handler om liberalisme, men uden at argumentere for, at liberalisme er den eneste saliggørende samfundsanskuelse – der er situationer, hvor jeg mener, at konservatisme og kollektivism er mere effektive. Men jo, jeg er selv mest liberal, og selv for folk, der ikke opfatter sig selv som liberale, mener jeg, det er et tankesæt, man bør kende på samme måde, som at folk, der ikke kan lide naturen, bør kende lidt til dens mekanisme alligevel.

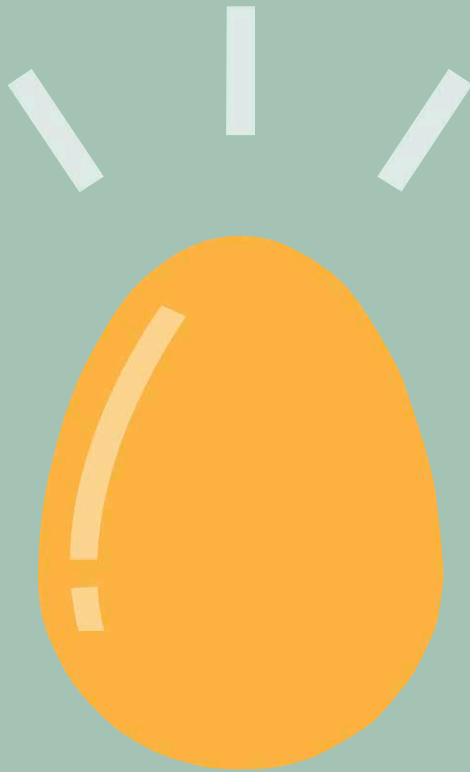

Apropos natur: Er det ikke interessant, at denne har skabt millioner af arter, uden at der var central styring? At den har skabt giraffer, kolibrier, skove og enge? Jo, det er det vel, og en af de liberale grundtanker er, at hvis noget skal være helt forunderligt, kan det ikke topstyres; det er simpelthen for indviklet til at planlægge. Selv noget så tilsyneladende enkelt som en bakterie rummer måske 150 millioner atomer ordnet på en meget speciel måde, men alligevel kan den dele sig i to på 15 minutter. En kolibri rummer trilliarder atomer, men kan dele sig i mange kolibrier. Sådanne fænomener, det helt sublime, kan ikke planlægges.

Man kan heller ikke centralt planlægge noget som en markedsøkonomi. Alene det spanske modehus Zara introducerer cirka 20.000 nye design hvert år, Amazon.com i USA markedsfører over 320 millioner forskellige varer, og der oprettes 50.000 nye internet-blogs hver dag. Sovjetunionen havde en relativt simpel økonomi med meget få valgmuligheder, men alligevel var der faktisk 24 millioner produkter. Centralkomiteen kendte imidlertid kun cirka 200.000 af disse og lagde kun planer for 2.000. De sad altså på deres høje piedestaler fjernt fra virkelighedens vildnis og lavede fuldstændigt verdensfjerne planer for en stiliseret verden. Resultatet var elendige produkter, manglende innovation, konstante flaskehalse, ubalancer og timelange køer, ligesom folk i desperation udviklede en sort økonomi med cirka 80 parallelle betalings-systemer bestående af blandt andet vodka, kuglelejer, motorolie og traktordæk.

Så liberale mener, at spontanitet og decentralisering er meget værdifuldt. I øvrigt ikke kun af de ovennævnte praktiske årsager, men også fordi de mener, at decentralisering udvikler en god kultur. I decentrale samfund forstår folk, at deres beslutninger har direkte

Historien om Gåsen med de gyldne æg er formentlig omkring 1.500 år gammel. Den går som følger: Et fattigt landbopar opdager en dag til deres fryd, at en af deres gæs lægger guldæg. De begynder nu at sælge de værdifulde æg, efterhånden som disse bliver lagt, og gradvist bliver parret derfor mere velhavende. Til sidst bliver de dog utålmodige over gåsens langsomme produktion – kun et æg om dagen – så en dag beslutter de sig for at slagte den for at pille alle dens guldæg ud af maven på den en gang for alle. Det skulle de imidlertid aldrig have gjort, for der var selvfølgelig ingen æg i den døde gås, og med gåsens død slutter deres eventyr. Hvad de ikke forstod var, at æggene ikke var noget gåsen havde, men derimod noget den lavede.

konsekvenser for dem selv og folk umiddelbart omkring dem, og den erkendelse skaber samarbejdsvilje og ansvarlighed. Fjerner man omvendt ansvaret fra individ og nærsamfund, føler folk afmagt og bliver uansvarlige og uhæderlige. Der er også en tredje effekt: Vi ved, at innovation trives langt bedst ved en kombination af mange små enheder, der er forbundet i netværk. Derfor virker topstyring dræbende på innovation, hvorimod decentralisering og retten til spontanitet fremmer det. Pointen i dette er, at vi skal hylde spontanitet, frivillighed, decentralisering og åbne netværk, hvorfor vi omvendt skal minimere metodestyring, tvang, centralisering og protektionisme.

Idéer; ikke ressourcer

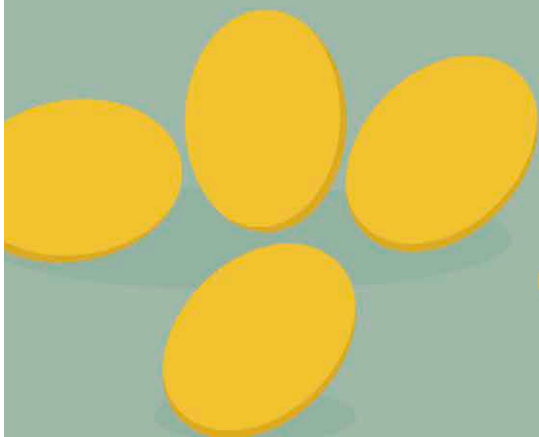
De første civilisationer opstod for cirka 8.000 år siden, og siden har der været omkring 200 imperier. Det er jo mange, men de er alle forsvundet. Hvorfor forsvandt de? Egentlig skulle man vel tro, at et imperium ville bruge sin overmagt til at opsluge alt omkring dem, skulle man ikke?

Forfattere såsom Jared Diamond forsøgte at forklare forskelle i civilisationers succes med forskelle i den oprindelige tilstedeværelse af nyttige dyre- og plantearter og deres sammenbrud med forureningsproblemer og ressourcemangel. Disse teorier bragte imidlertid ingen forklaring på, at Kina og Mellemøsten var foran Vesteuropa, før de faldt katastrofalt bagud, eller eksempelvis på, hvorfor det ressourceløse Hong Kong i 1980 var 17 gange rigere end det mere ressourcestærke Kina. Ej heller forklarede de, hvorfor ressourceparadiset Argentina, som i 1900 var verdens 12. rigeste nation, senere faldt langt tilbage, endsiges hvorfor det endnu større ressourceparadis Venezuela, der i 1950 var verdens fjerde rigeste land, i 2015 var droppet til nummer 73 med hastigt faldende tendens.

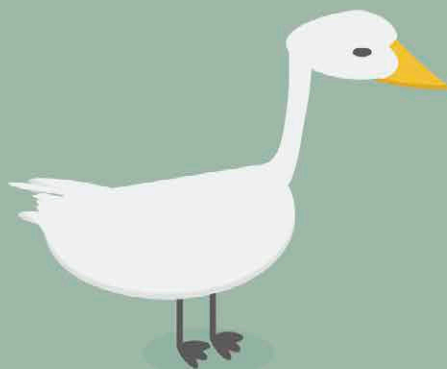
Liberale tenderer til at betone nogle helt andre forklaringer på velstand: Forskelle i 'kreativitet'. I praksis har den naturlige forekomst af de kreative englændere eksempelvis været vigtigere end den naturlige forekomst af eksempelvis frodige enge, ligesom indførsel af frihandel var vigtigere end indførsel af får, og at forekomst af både vigtigere end forekomst af byg. De mest kreative nationer formåede at omdanne naturen omkring sig til nyttige ressourcer, samtidig med at de fandt metoder til at løse de uundgåelige forureningsproblemer. De mindre kreative magtede ikke dette.

Hvilke samfund har så været mest kreative? Det er typisk dem, der har haft gode muligheder for at drive samhandel over hav og floder samt – i det mindste de sidste 600 år – de samfund, såsom Vesteuropa, USA, Canada, Australien og New Zealand, der har haft tilstedeværelse af vesteuropæere og herunder ikke mindst angelsaksere – primært folk fra det nuværende England, Tyskland, Holland og Skandinavien. Disse er racemæssigt blandede folk, og det lyder usandsynligt, at deres gener skulle have noget særligt at gøre med

»

MANGLENDE VIRKELYST OG KREATIVITET FØRER TIL EN MENTALITET, HVOR DEN ENES GEVINST GRUNDET DEN ØNSKEDE ELLER FAKTISKE NULVÆKST LOGISK MÅ SES SOM DEN ANDENS TAB, HVORFOR PESSIMISME, INTRIGER OG MISUNDELSE BREDER SIG I STATISKE SAMFUND.

deres succes, når man betænker, at de for 1.000 år siden var blandt verdens tilbagestående områder. Men deres ideer forklarer en hel del.

Vesteuropæere begyndte i flere omgange gennem de seneste 2.000 år at bygge på ældre græske idéer om frihed, demokrati, individualisme, objektivitet og rationalisme, og det var disse idéer, der først gjorde Vesteuropa rigt, og som derefter spredte sig til områder med vestlige indvandrere, og over de seneste årtier tillige til blandt andet Japan, Sydkorea og Kina. Disse idéer er primært liberale, og de slog igennem, fordi en stor del af Vesteuropa igennem mange århundreder var ekstremt decentralt, ligesom antikkens Grækenland var det, da det havde sin meget kreative periode. Så det er kreativitet og innovation, det drejer sig om, ikke ressourcer, og samfund kolliderer næsten aldrig, fordi de løber tør for ressourcer, men derimod fordi de ikke kommer videre fra at være råvarebaserede til at være effektivitets- og derefter innovationsbaserede. Når de bryder sammen, er det således fordi, de har kvalt deres kreativitet med centralisering, overinstitutionisering og brandbeskatning samt via destruktive filosofier såsom protektionisme og selvforsyning, censur, handelshindringer og religiøs fundamentalisme eller grundet mere aktuelle fænomener såsom postmodernisme, identitetspolitik, krænkelsekultur, ressourcehysteri og nulvækstideologi.

Manglende virkelyst og kreativitet fører til en mentalitet, hvor den enes gevinst grundet den ønskede eller faktiske nulvækst logisk må ses som den andens tab, hvorfor pessimisme, intriger og misundelse breder sig i statiske samfund.

Folks forskellighed

En af liberalisternes kongstanker er, at forskellighed skal respekteres, hvorfor staten ikke skal forfølge store, moralske mål, medmindre

disse har helt massiv opbakning og i øvrigt ikke kan forfølges decentralt eller individuelt i stedet. Derudover skal man decentralisere, så folk kan stemme med fødderne og bo i det nærsamfund, der passer bedst til deres personlighed. Et liberalt samfund skal give plads til marxistiske enklaver. Et marxistisk samfund vil derimod aldrig give plads til liberale enklaver. Folk, der søger sådanne, er i marxisters øjne 'stukket af', og det accepteres ikke. Liberale beskyldes ofte for at hylde egoisme, men disse beskyldninger er typisk totalt misforståede. For det første siger liberale, at et vist mål af egoisme er nødvendigt for at have et effektivt og innovativt marked – alternativet er nemlig nepotisme og manglende konkurrencepres. For det andet mener liberale, at det er mere egoistisk at stemme sig til andre menneskers penge, end det er at tjene sine egne penge og derefter ønske selv at disponere over disse.

Det institutionaliserede drama

I min bog behandler jeg Stephen Karpmans såkaldte 'drama-triangel', det vil sige det blandt psykologer velkendte fænomen, at folk tenderer til at selvorganisere i tre roller, nemlig henholdsvis 'krænker', 'offer' og 'redder'. Dette meget udbredte, men destruktive fænomen, mener jeg, er blevet institutionaliseret jævnlige gennem historien. Eksempelvis har religioner udpeget sine repræsentanter såsom imamer eller præster som reddere og opdelt befolkningen i ofre og krænkere.

I moderne, sekulære samfund identificerer stadig flere sig med offer-rollen, hvorefter de sammen med deres reddere (politikere, socialarbejdere, etc.) fantaserer om krænkere, for uden disse bliver deres spil pinligt. Disse udpegede skurke bliver ofte vestlig civilisation som sådan, markedsøkonomi eller specifikke grupper af erhvervsfolk, der via deres skatter tvinges til at finansiere netop den Karpman-kultur, der altså rammer dem selv. »

Det politiske spekter

Kollektivistene ser efter min opfattelse mest verden som en kage, der skal fordeles, og som vil blive spist op, hvorfor de er stærke tilhængere af tvangsmæssig omfordeling. Liberale tænker mere på det som et bageri, hvor man på sigt får færre kager, hvis man anskuer bageren som en krænker og derefter plyndrer ham, men flere, hvis man skaber incitamenter for at lave flere bagerier. Ifølge liberale er vejen til et bedre socialt samfund derfor ikke at stemme sig til hinandens penge, men derimod at skabe stærke incitamenter for at arbejde for sine egne. Det drejer sig derfor om, hvorvidt man primært baserer samfund på at lure på hinanden og tage fra hinanden eller i stedet på at arbejde frivilligt for hinanden.

Kollektivistene tror meget på, at man skal løse problemer ved at donere penge. Hvis man eksempelvis skal have mere innovation, vil de måske sige, at der skal bevilges flere penge til væksthuse eller offentlig forskning. Hvis man vil hjælpe ulande, vil de satse på ulandshjælp. Hvis man vil løse hjemlige sociale problemer, skal man lave flere velfærdsydelser. Liberale er kritiske over for disse holdninger og påpeger eksempelvis, at ulandshjælp jævnfør utallige undersøgelser gennemsnitligt har nul eller negativ økonomisk effekt for ulandene, samt at stigende velfærdsydelser jævnfør statistikkerne giver faldende ydelses- og arbejdsmoral, hvoraf følger, at de subsidierer ødelæggende passivitet og uansvarlighed, hvilket igen forøger den latente fattigdom og nedbryder nationers kultur, sociale kapital og sammenhængskraft. Derudover gælder, at løsninger baseret på at donere penge kræver højere skatter, hvilket giver langsigtede negative effekter vedrørende arbejdsdeling,

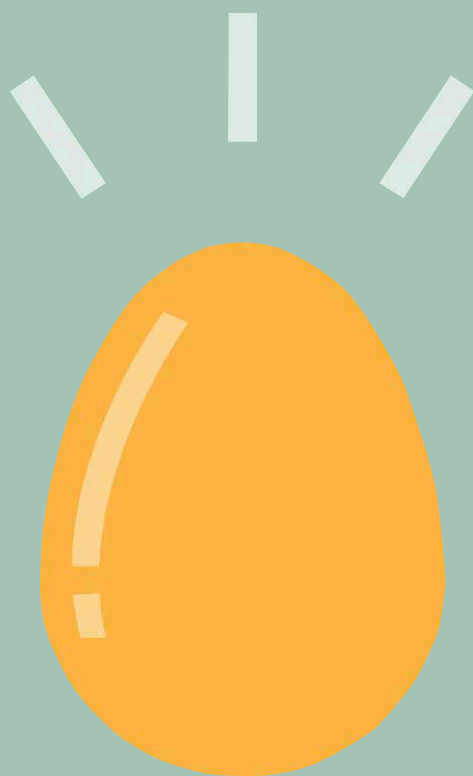
arbejdsmoral, skattemoral, kriminalitet, hjerneflugt, iværksætterånd, samarbejdsvilje og administrationsomkostninger med mere.

I stedet tror liberale mere på at løse problemerne ved at lette og incentivere folks frivillige samarbejde. Innovation, mener de eksempelvis, fremmes bedst ved at reducere lovjungler og skatter, ulande hjælpes bedst ved at investere i deres erhvervsliv, samt ved at fjerne handelshindringer, så de lettere kan eksportere deres produkter, og lokale velfærdsproblemer løses bedst ved at få folk i produktive jobs. Populært sagt drejer dette sig altså om at give folk enten fisk eller fiskestænger, hvor kollektivistene er mest til fisk og liberale mest til fiskestænger.

En tredje forskel er, at kollektivistene tror mere på centralisering og metodestyrelse, hvori- mod liberale foretrækker decentralisering og markeds- eller målstyring. Konkret betyder det, at kollektivistene overvejende foretrækker 'økonomisk verdensorden' og statsmonopoler, hvori- mod liberale er til ydelser leveret af civilsamfund, markeder eller crowdsourcing. De kollektivistiske instinkter hælder altså mest i retning af tvang og pyramidestater, hvori- mod liberalister mere er til frivillighed og græsrodde.

Spontan magtkoncentration

Moderne samfund lider under en teknikalitet, mange ikke forstår, nemlig 'Baumols omkostnings-syge'. Problemet er, at offentlige sektorer gennemsnitligt har nul produktivitetstilvækst, hvori- mod private har pæn, løbende produktivitetstilvækst. Dette giver rent mekanisk den effekt, at offentlige sektorer fylder en stadig større del af det samlede økonomiske landskab. Dette finansieres med offentlig låntagning samt stadig højere skatter. Men når

skatterne når et vist niveau, sætter de væksten i stå. Dette er blandt andet sket i Danmark, og effekten svarer til overfiskning på havene. Vi er altså ved at beskutte dynamikken helt væk. Velfærdsstaternes onde cirkel burde føre til en radikal kursændring, hvor pengene i højere grad følger borgerne, og offentlige ydelser leveres af private virksomheder underlagt konkurrence, men i stedet forsøger staten at forsvare sin position ved at politisere dele af uddannelserne, kontrollere de største medier og sætte sig på børneopdragelsen. Hvis nogle så foreslår privat konkurrence til staten inden for eksempelvis børnepasning, uddannelse eller sygesikring, træder 'Kronos-effekten' i kraft: Det bliver afvist under henvisning til, at profitmotivet ikke hører hjemme i moralske projekter eller til, at det skal være ens for alle. Så intet skal ændres, og set på afstand minder staten stadigt mere om den katolske

kirke i middelalderen. De store velfærdsstater står altså foran kriser, og her får de brug for at reflektere over, hvad der egentlig gjorde Vesten stort.

Populært i praksis

Det var Vestens unikke kreativitet og virkelyst, der skabte vækst, og her er noget at tænke over: Overvejende liberale samfund er de eneste, menneskeheden nogensinde har haft, som formåede at skabe megen kreativitet og lykke samt varig økonomisk vækst. Derfor er det ikke tilfældigt, at liberale samfund typisk har kæmpet for at begrænse antallet af folk, der kom ind i deres lande, hvorimod overvejende socialistiske, fascistiske eller teokratiske samfund typisk har haft stor nettoudvandring, og for så vidt angår specielt socialistiske samfund, som ofte har lukket grænserne netop for at hindre folk i at slippe væk. De praktiske resultater af liberalisme er meget populære, hvorimod resultaterne af tyrannier meget sjældent er det.

Vesten har udviklet et sæt af idéer, der er helt enestående og suveræne. Med disse idéer i ryggen har vesterlændinge befolket store dele af verden og udviklet fantastisk kunst, design, videnskab og teknologi. De har besøgt månen, afkodet vores eget genom, forbundet verdens befolkning elektronisk og i praksis udryddet en lang række sygdomme. De har opfundet Jazz, Blues og Rock; Impressionisme, Kubisme og Surrealisme, samt Bauhaus, Art Deco og New Wave. Listen er endeløs og omfatter langt de fleste videnskabelige, teknologiske, kunstneriske, filosofiske og samfundsmæssige nyskabelser nogensinde. Internet, biler, mobiletelefoner, computere, bedøvelse og tandpleje, insulinpenne og p-piller. You name it. »

Den konstante fornyelse

Hovedforklaringen på Vestens historiske succes er primært, at dens model ikke så meget har været opskriften på en given samfundsorden, som det var metoder til evig forandring. Det er ikke drømmen om et specielt Utopia, men derimod opskriften på en konstant fornyelsesproces.

Men Vesten er ved at sande til, og her er det værd at nævne en person, der så kerneproblemet meget tidligt: Den arabiske polymat Ibn Khaldün, der i 1300-tallet udgav en bog i syv bind kaldet 'Muqaddimah'. Han beskrev et forløb, hvor første generation i et succesrigt samfund var nogle hårde nysere, der både kunne, ville og turde. Anden generation havde ikke helt den samme viljestyrke og indsigt, men havde selv set de effektive metoder udfoldet og formåede derfor at kopiere dem. Derefter fulgte imidlertid folk, der overtog nogle effektive traditioner, men uden at have dybere forståelse for deres vigtighed eller årsager, og uden at de var syndeligt bevidste om, hvor meget værre livet havde været før deres forgængeres indsats. Og i sidste fase fulgte en flok rene 'lallepaller', som ikke havde den fjerneste respekt eller forståelse for deres forgængeres arbejde og deres samfunds succes, hvorfor de smed det hele på gulvet.

Vi lever desværre efter min opfattelse i lallepallernes tidsalder. De består blandt andet af fortidsromantikere og teknologifornægten-de ludditter, ressourcehysterikere og panikmagere samt postmoderne pølsesnakkere. Det er også dem, der åbner grænserne på vid gab for folk, der søger Vestens velstand, selv hvis disse indvandrere åbenlyst foragter Vestens værdier. Eller dem der hjernedødt og uden ende føder den stadigt stigende vel-

færdsnarkomani. Ligeledes består de af folk, der tror, at alting kan løses ved at lave flere love og forbud. Samt af den voksende krænkelseskulturs flæbende kæmpebabyer. Alle dem kan man sikkert ikke lave om på, men man kan sige det til dem, de måske dybest set frygter allermost:

'Suit yourself'. Lev som I vil. Lav gerne jeres egne bystater, hvor I kan handle, som I prædiker. Lev endelig videre i jeres Karpman-spil; forsæt med jeres krænkelseskultur og implementer jeres retro-teknologier. Stop væksten, dræb kreativiteten, go ahead. Gør det bare.

Men gør det uden hjælp fra de andre, der stadig tror på Vestens fundamentale idéer. Forvent ikke, at selvstændige, innovative mennesker, der arbejder hårdt, ansvarligt og kreativt, for evigt vil finansiere jeres fantasier. Ansvar er nu jeres eget. Men her er et tip: I vil nok erfare, at hvis I stadig vil have de gyldne æg, så får I faktisk også brug for gåsen. Hvis I omvendt dræber den, er det for sent.

■

HOVEDFORKLARINGEN PÅ VESTENS HISTORISKE
SUCCES ER PRIMÆRT, AT DENS MODEL IKKE
SÅ MEGET HAR VÆRET OPSKRIFTEN PÅ
EN GIVEN SAMFUNDSORDEN, SOM DET VAR
METODER TIL EVIG FORANDRING.

